

РОЗДІЛ 4. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

WAYS TO OVERCOME EDUCATIONAL LOSSES IN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

Метою даної статті є вивчення і аналіз шляхів подолання освітніх втрат у закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану. Для досягнення цієї мети в процесі дослідження були виконані наступні завдання: розглянуто поняття «освітні втрати» та визначено основні компоненти поняття; досліджено чинники, що викликають освітні втрати; визначено ключові шляхи та стратегії, які сприяють подоланню цих освітніх втрат. Для вивчення даної проблематики були використані наступні загальнонаукові методи пізнання: критичний аналіз наукової літератури з теми дослідження для всебічного розуміння проблеми; індуктивний та дедуктивний метод для формулювання конкретних висновків і рекомендацій на основі теоретичного аналізу. Зазначено, що сьогоденні сфера дошкільної освіти стикається із великими викликами та проблемами, що потребують негайного вирішення. У світлі цих викликів і втрат, важливо визначити та вивчити шляхи подолання проблем в дошкільній освіті, сприяючи створенню сприятливого середовища для наймолодших членів нашого суспільства. Відмічено, що основними чинниками, які зумовили освітні втрати в системі дошкільної освіти України є: порушення принципу доступності дошкільної освіти; послаблення або відсутність психологічної, медичної, методичної та інформаційної підтримки; відтік кадрів із дошкільних закладів; відсутність своєчасної підтримки розвитку дитини у чутливий період. Зауважено, що в умовах воєнного стану важливо створити безпечне та підтримуюче середовище для дітей в дошкільних закладах, забезпечити їм психологічну, медичну та методичну підтримку і усунути кадрові проблеми для надання якісної дошкільної освіти. У висновку зазначено, що подолання освітніх втрат у дошкільних закладах в умовах воєнного стану потребує докладних дій та співпраці всіх учасників освітнього процесу, спрямованих на створення безпечного та підтримуючого середовища для дітей та забезпечення якісної дошкільної освіти в умовах викликів, які виникають внаслідок повномасштабного вторгнення.

Ключові слова: освітні втрати, дошкільна освіта, вплив війни на освіту, стратегії подолання втрат, забезпечення якості освіти.

The purpose of this article is to study and analyze ways to overcome educational losses in preschool education institutions under martial law. To achieve this goal, the following tasks were performed in the research process: the concept of «educational losses» was considered and the main components of the concept were determined; the factors causing educational expenses were investigated; key ways and strategies that contribute to overcoming these educational losses are identified. The following general scientific methods of cognition were used in the research process: critical analysis of scientific literature on the research topic for a comprehensive understanding of the problem; inductive and deductive method for formulating specific conclusions and recommendations based on theoretical analysis. It is noted that today the field of preschool education faces great challenges and problems that require immediate solutions. In light of these challenges and losses, it is important to identify and explore ways to overcome problems in preschool education, contributing to the creation of a favorable environment for the youngest members of our society. It was noted that the main factors that led to educational losses in the system of preschool education of Ukraine are: violation of the principle of accessibility of preschool education; weakening or lack of psychological, medical, methodical and informational support; outflow of personnel from preschool institutions; lack of timely support for the child's development in sensitive periods. It was noted that in the conditions of martial law it is important to create a safe and supportive environment for children in preschool institutions, to provide them with psychological, medical, and methodical support, and to eliminate staffing problems to ensure quality preschool education. The conclusion states that overcoming educational losses in preschool institutions under martial law requires detailed actions and cooperation of all participants in the educational process, aimed at creating a safe and supportive environment for children and ensuring quality preschool education in the conditions of challenges arising from a full-scale invasion.

Key words: educational losses, preschool education, the impact of war on education, strategies for overcoming losses, ensuring the quality of education.

УДК 37.014.09(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/64.2.28>

Варяниця Л.О.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної
та початкової освіти
Державного закладу
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Освіта завжди була і залишається ключовим фактором успішного розвитку суспільства. Заклади дошкільної освіти (ЗДО) відіграють важливу роль у підготовці майбутнього покоління до навчання в школі та життя загалом. Проте, не зважаючи на їх суттєву роль, сфера дошкільної освіти стикається

із великими викликами та проблемами, що потребують негайного вирішення. Справедливо визнати, що ці проблеми стають перешкодою для повноцінного розвитку та навчання дітей у ЗДО. У світлі цих викликів і втрат, важливо визначити та вивчити шляхи подолання проблем в дошкільній освіті, що допоможе створенню сприятливого

середовища для наймолодших членів нашого суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічну базу даного питання складають праці вітчизняних науковців, серед яких: Г. Бичко та В. Терещенко [1], Ю. Назаренко [8], С. Сисоєва та О. Рейпольська [9], Л. Шелестова [10] та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розглядаючи проблему освітніх втрат, дослідники вкрай мало приділяють уваги саме втратам у дошкільній освіті. Проте варто зауважити, що вони становлять основу для всіх подальших освітніх втрат і впливають на розвиток людського капіталу суспільства в цілому.

Мета статті: дослідження вивчення і аналіз шляхів подолання освітніх втрат у закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Збройна агресія російської федерації проти нашої держави призвела до значних змін і трансформацій в організації освітнього процесу, зокрема його безпеки. Діти та молодь в Україні зіткнулися з обмеженнями у доступі до повноцінної освіти, що порушує їх право на навчання та спокійне життя. На тлі цих подій виникли нові терміни та поняття, такі як «освітні втрати», «навчальні втрати» та «освітні розриви».

Аналіз літературних джерел показав, що досить часто ці терміни виступають як синоніми. Однак, в переважній більшості, науковці акцентують саме на втратах у навчанні. Так, наприклад, Ю. Назаренко під освітніми втратами розуміє прогалини в знаннях та навичках, які виникають у здобувачів освіти в процесі навчання порівняно зі стандартами освіти та очікуваними результатами навчальних досягнень [8].

Такої ж думки притримується І. Когут. Науковиця так само вважає, що освітні втрати – це прогалини, специфічні або загальні втрати у знаннях та навичках, які виникають через перерви та непослідовності у навчанні, у порівнянні зі стандартами освіти та очікуваними результатами навчання [4].

Г. Бичко та В. Терещенко зазначають, що освітні втрати мають багатозначну сутність і включають в себе втрату можливостей для всебічного розвитку здобувачів освіти, зокрема інтелектуальний, соціальний, емоційний та психологічний аспекти. Науковці умовно виділяють три взаємопов'язані компоненти поняття «освітні втрати» (рис. 1).

Л. Шелестова розглядає освітні втрати в декількох аспектах:

– *втрата знань і навичок або відхилення в академічному прогресі здобувача освіти.* Ця категорія включає в себе втрату здобутих знань та навичок або відступ в академічному розвитку здобувача в основному в наслідок перерви у формальній освіті, такої як пропуск занять, відсутність доступу до навчальних ресурсів тощо;

– *втрата здобутих раніше знань.* Іншим аспектом освітніх втрат є втрата здобутих раніше знань, коли здобувачі освіти, які досягли певного рівня навчання, погіршують свої академічні досягнення. Це часто стається через тимчасову (нетривалу) перерву у формальній освіті, наприклад, літні канікули;

– *різниця між досягнутим академічним прогресом та очікуваним рівнем навчання.* Цей аспект відображає розрив між тим, що здобувач освіти фактично вивчив і досягнув у навчанні, і тим, що він мав би навчитися на певному етапі свого навчання. Це може включати різницю між академічним прогресом та очікуваними навчальними результатами за стандартами освіти, які мають

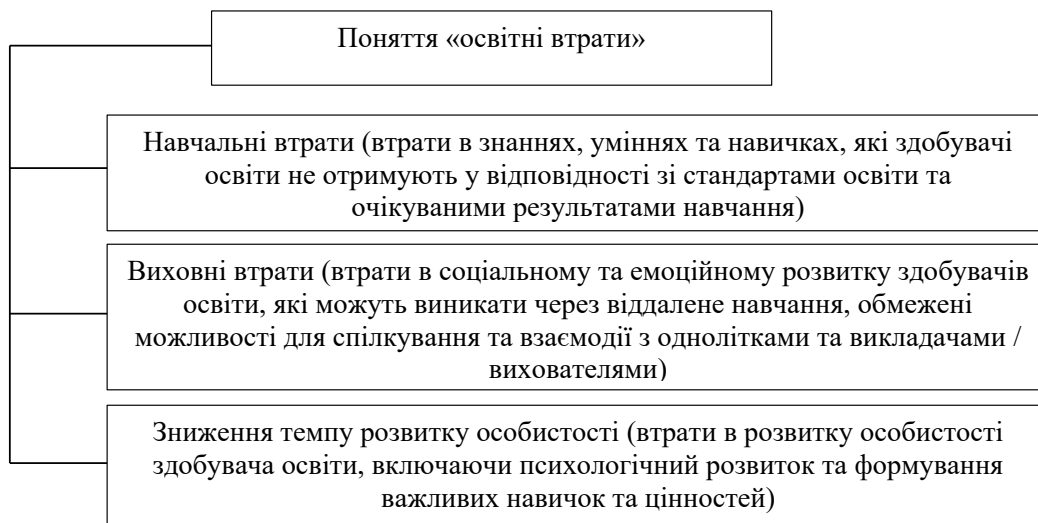

Рис. 1. Основні компоненти поняття «освітні втрати»

Джерело: [1]

бути досягнуті на певному етапі навчання: в певному віці чи на рівні певного класу [10, с. 63].

Виникнення освітніх втрат спричиняє низка чинників. Так, серед основних факторів, які зумовили освітні втрати в системі дошкільної освіти України та суттєво вплинули на розвиток дітей у їх сенситивні періоди життя, виділяють наступні:

– порушення принципу доступності дошкільної освіти. Недостатність доступу до якісної дошкільної освіти для всіх дітей створює нерівності та може призвести до втрат в їх розвитку;

– послаблення або відсутність психологічної, медичної, методичної та інформаційної підтримки. Недостатній доступ до фахової підтримки для дітей раннього та дошкільного віку та їх батьків може обмежити можливості в їх розвитку;

– відтік кадрів із дошкільних закладів. Масштабне переміщення педагогічних кадрів дошкільних закладів в умовах війни та низька оплата їх праці може призвести до втрати фахівців;

– відсутність своєчасної підтримки розвитку дитини у сенситивні періоди. Для дітей раннього віку важливо мати доступ до стимулюючого середовища під час їх сенситивних періодів розвитку, і відсутність такої підтримки може призвести до негативних втрат у їх розвитку [9, с. 2].

Розглянемо, як можна зменшити вплив цих чинників в реаліях України та обґрунтуємо основні шляхи подолання освітніх втрат у ЗДО.

Нині, в умовах воєнного стану, надзвичайно важливо:

1. Забезпечити продовження здобуття якісної дошкільної освіти навіть в нинішніх непростих умовах.

Під час воєнного стану в Україні прогресивні освітяни, науковці та громадські організації активно заповнюють соціальні мережі контентом, спрямованим на розвиток дошкільнят та на

допомогу їхнім батькам і педагогам. Так, на сайті Міністерства освіти та в Telegram-каналі «Підтримай дитину» розміщуються публікації з психолого-педагогічним та методичним спрямуванням. Матеріали включають в себе відеозаняття з різних предметів, психологічні поради та важливі нормативно-правові акти.

Також доступні різноманітні ресурси, спеціально розроблені для дітей, які навчаються під час воєнного стану. Це, наприклад, повчальний посібник «Розмови про війну» та інформаційний комікс для дітей «Поради від захисника України» тощо [3, с. 95].

2. Забезпечити продовження здобуття дошкільної освіти за місцем тимчасового перебування дітей. Важливо створити умови для нормального розвитку дітей і зменшення освітніх втрат. Можливості для дітей отримувати освіту повинні бути доступними і в умовах війни.

С. Сисоєва та О. Рейпольська зазначають, що використання технологій для моніторингу місця перебування дітей та їхніх освітніх потреб є потужним інструментом для покращення системи дошкільної освіти та зменшення освітніх втрат в Україні. На їх думку, наведені сфери використання технологій допомагають вирішувати коло проблем (табл. 1).

3. Створити безпечне освітнє середовище. Діти повинні навчатися у безпечному та стимулюючому середовищі. Це включає в себе не лише фізичну безпеку, але й психологічний комфорт, котрий важливий для їхнього емоційного розвитку.

Воєнний стан, який введено на всій території України, суттєво впливає на щоденну рутину та стандартні системні процеси, включаючи сферу освіти. Адже першочерговим є забезпечення таких базових потреб дитини, як от безпека. Оскільки на всій території країни постійно існує загроза

Таблиця 1

Проблеми, що вирішує використання технологій для моніторингу місця перебування дітей та їхніх освітніх потреб

№ за/п	Проблема	Опис проблеми
1.	Моніторинг кількості дітей з особливими освітніми потребами	Технології дають змогу точно визначити кількість дітей з особливими потребами в кожному регіоні та в різних місцях перебування. Це важливо для планування та надання необхідної підтримки цій групі дітей
2.	Моніторинг надання освітніх послуг дітям раннього та дошкільного віку	Технології дають змогу відстежувати, як і де надаються освітні послуги для малюків в різних регіонах, включаючи інші країни. Це допомагає у вдосконаленні системи освіти та плануванні ресурсів
3.	Діагностика особистісного та пізнавального розвитку дітей раннього та дошкільного віку	Технології можуть бути використані для збору даних щодо розвитку дітей, їхніх потреб та досягнень. Ця інформація допомагає педагогам та батькам визначити, як найкраще підтримувати розвиток конкретної дитини
4.	Моніторинг кількості дітей, які були охоплені офлайн в поточному навчальному році	Цей аспект дозволяє відстежувати, скільки дітей отримали доступ до традиційної, офлайн освіти впродовж навчального року, що є важливим показником для оцінки доступності та якості освіти

Джерело: [9, с. 2]

повітряних атак та обстрілів, організація освітнього процесу зазнала змін. Педагоги намагаються продовжувати навчання в режимі очної форми, але з використанням дистанційних методів та комбінованих підходів, які дозволяють забезпечити освіту в умовах воєнного стану [6, с. 152].

О. Косенчук виділяє наступні підходи та стратегії щодо організації безпечного освітнього простору у ЗДО (табл. 2).

Ці стратегії та підходи допоможуть створити безпечне та підтримує середовище для дітей та персоналу ЗДО в умовах воєнного стану. Важливо враховувати потреби дітей та реагувати на них, забезпечуючи їм необхідну підтримку та захист.

4. Забезпечити отримання психологічної, медичної, методичної та інформаційної підтримки всіма учасниками освітнього процесу в ДЗО.

В умовах воєнного стану великого значення для забезпечення фізичного та психологічного благополуччя дітей і педагогічних працівників набуває психологічна, медична, методична та інформаційна підтримка всіх учасників освітнього процесу в ДЗО. Для того, аби забезпечити належну підтримку, уявляється доцільним вжити наступні заходи:

а) психологічна підтримка:

– надання психологічної допомоги дітям і педагогічним працівникам для подолання стресу та тривожності;

– організація групових або індивідуальних консультацій з психологами для виявлення та вирішення емоційних проблем;

б) медична підтримка:

– забезпечення необхідною медичною допомогою та ліками дітей та працівників, які потребують лікування;

– здійснення регулярних медичних оглядів для вчасного виявлення і лікування захворювань;

в) методична підтримка:

– розроблення та поширення методичних рекомендацій для педагогів щодо роботи з дітьми під час воєнного стану;

– організація тренінгів та семінарів для педагогів з питань педагогічної роботи в екстремальних умовах;

г) інформаційна підтримка:

– забезпечення доступу до актуальної інформації про ситуацію в регіоні та рекомендацій для безпеки;

– організація зустрічей та інформаційних сесій для батьків та педагогічних працівників щодо заходів безпеки та правил поведінки в умовах воєнного стану.

Нині для підтримки батьків організуються різноманітні вебінари, практикуми, тренінги, а також надаються тематичні пам'ятки та рекомендації фахівців. У Viber, Telegram існують професійні спільноти, де батьки можуть самостійно отримувати

Таблиця 2

Підходи та стратегії щодо організації безпечного освітнього простору у ЗДО

№ за/п	Підходи та стратегії	Характеристика
1.	Створення безпечних умов організації освітнього процесу	Цей підхід передбачає адаптацію формату роботи (очний, дистанційний, змішаний) та режиму роботи до потреб дітей і зовнішніх факторів для забезпечення безпеки та ефективності освітнього процесу
2.	Посилення пропускового режиму	Встановлення контролю при вході та в'їзді на територію ЗДО для того, аби забезпечити фізичну безпеку дітей та персоналу
3.	Дотримання принципів універсальності	Ця стратегія передбачає забезпечення рівних прав і можливостей для всіх дітей, включаючи тих, які мають особливі освітні потреби. Це важливо для забезпечення доступу до освіти для всіх дітей, незалежно від їх індивідуальних потреб
4.	Створення сприятливого психологічного клімату	Цей підхід має на меті забезпечити психологічну підтримку та комфорт для дітей, працівників ЗДО та їх сімей
5.	Постійний психологічний супровід	Забезпечення професійної психологічної підтримки для всіх учасників освітнього процесу, особливо для дітей, які можуть переживати стресові ситуації. Це може включати консультування, терапію та інші психологічні послуги
6.	Зниження негативного інформаційного навантаження	Мінімізація впливу негативних інформаційних повідомлень про військові дії та їх наслідки на дітей. Це сприяє зниженню тривожності та страху у дітей та підтримує їх психологічну стійкість
7.	Оновлення напрямів партнерської взаємодії з батьками	Забезпечення можливості надання освітніх послуг в дистанційному форматі та проведення навчань і тренувань щодо дій в екстремальних ситуаціях
8.	Організаційно-методичний супровід	Проведення тренувань та навчання персоналу ЗДО щодо дій у ситуаціях небезпеки. Ці заходи сприяють готовності персоналу реагувати на надзвичайні ситуації та забезпечити безпеку та захист дітей

Джерело: [5, с. 95–96]

інформацію. Наразі для отримання інформації та підтримки батьки можуть приєднатися до професійних ресурсів, наприклад: «Підтримка для дітей. UNICEF для кожної дитини», «Психологічна підтримка», проєкт «Поруч» та інші [3, с. 97–98].

В рамках даного дослідження варто зазначити, що забезпечення безпеки як для дорослих, так і для дітей, має велике значення, особливо в контексті інформаційної безпеки. Батьки і педагоги можуть впливати на обсяг інформації, яка надходить до них, і регулювати цей процес. Але діти дошкільного віку не завжди в змозі це робити, особливо в період воєнного часу, коли вони майже постійно перебувають в інформаційно-стресовому полі. М. Лугова вказує на те, що інформаційне поле війни приносить тривогу та страх, які можуть відобразитися у сприйнятті дорослими. Факт війни може стати зрозумілим й для трирічної дитини, коли вона починає розуміти, що деякі люди можуть робити погані речі, а інші – допомагати. Тому розмови про події на фронті та перегляд новин разом з малими дітьми краще обмежити [7, с. 113].

Важливо надавати інформацію, яка відповідає віку дитини і не завдає їй психологічної шкоди. Діти дошкільного віку мають право дізнатися про події в своїй країні, але дорослі повинні забезпечити їх захист від потенційно шкідливого контенту [2, с. 132].

5. Усунення кадрової проблеми.

Серед засобів подолання кадрової проблеми у дошкільній освіті відмітимо:

- відкриття нових вакансій для вихователів дітей раннього та дошкільного віку. Це може включати розширення мережі дошкільних закладів та створення нових робочих місць для вихователів;

- розроблення короткотривалих курсів підвищення кваліфікації. Запровадження навчальних програм для всіх педагогів з метою актуалізації їх професійних навичок;

- створення тематичних курсів підвищення кваліфікації. Розробка спеціалізованих навчальних програм для педагогів, які враховують актуальні потреби в особистісному і професійному розвитку;

- відшкодування особистих витрат на навчання та підвищення кваліфікації. Забезпечення компенсації коштів, які педагоги спрямовують на професійний розвиток, мобільний (службовий) зв'язок та інше;

- створення інформаційної платформи для вихователів. Розроблення системи, яка містить інформацію про кваліфікацію вихователів, можливості підвищення кваліфікації та їхню потребу у працевлаштуванні;

- перегляд базового фінансування дошкільної освіти. Перегляд системи фінансування для забезпечення адекватними ресурсами дошкільних закладів та їх персоналу;

- зміна підходів у державному управлінні системою дошкільної освіти. Перегляд та оптимізація системи управління дошкільною освітою з метою поліпшення умов для педагогів та забезпечення якісної дошкільної освіти [9, с. 4].

Висновки. Отже, підсумовуючи розглянуті шляхи подолання освітніх втрат у закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану, можна визначити, що це завдання вимагає комплексного та системного підходу. Важливість створення безпечного та підтримуючого середовища для дітей, забезпечення психологічної, медичної та методичної підтримки учасників освітнього процесу та усунення кадрових проблем не може бути недооціненою.

Створення безпечних умов та адаптація дистанційного/комбінованого формату роботи в закладах дошкільної освіти допомагають забезпечити безпеку дітей та персоналу. Однак додаткової ваги набуває створення сприятливого психологічного клімату, який враховує емоційний розвиток дітей. Постійний психологічний супровід та зниження інформаційного навантаження допомагають у запобіганні негативних наслідків війни на емоційний стан дітей.

Окрім того, важливо підтримувати інформованість батьків та педагогів та уникати надмірного впливу негативної інформації на дітей.

В цілому, подолання освітніх втрат у дошкільних закладах в умовах воєнного стану потребує докладних дій та співпраці всіх учасників освітнього процесу, спрямованих на створення безпечного та підтримуючого середовища для малюків та забезпечення якісної дошкільної освіти в умовах викликів, які виникають внаслідок повномасштабного вторгнення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бичко Г., Терещенко В. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. Український центр оцінювання якості освіти. 2023. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf (дата звернення: 13.10.2023).
2. Вітвіцька А. Я., Бригадир М. Б. Як говорити з дітьми про війну, смерть і втрату. *Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної сфери сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи. Матеріали конференції.* Тернопіль, 2022. С. 130–133. URL: <https://griml.com/GRhxx> (дата звернення: 16.10.2023).
3. Зімакова Л., Тупиця О., Жданюк Л. Дистанційне навчання дітей дошкільного віку на засадах партнерської педагогіки під час воєнного стану. *Педагогічні науки.* 2022. № 79. С. 92–100. DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.79.264557> (дата звернення: 14.10.2023).
4. Когут І., Нікуліна О., Сирбу О., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Війна та освіта: Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи. *Cedoss,*

International Renaissance Foundation. 2023. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/ua-saved_overview-report-2022-web.pdf (дата звернення: 14.10.2023).

5. Косенчук О. Безпека освітнього простору закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. № 1(105). С. 90–101. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-105-1-90-101> (дата звернення: 14.10.2023).

6. Косенчук О. Дошкільна освіта в Україні: нові реалії та перспективи. *Педагогічні науки : наук. журн.* 2022. Вип. 79. С. 151–155. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19869> (дата звернення: 15.10.2023).

7. Лугова М. С. Війна очима дітей дошкільного віку: шляхи збереження психічного здоров'я в умовах стресу. *Актуальні питання спеціальної, інклюзивної і здоров'язбережувальної освіти*, (20 жовтня 2022 р.) /

за загальною редакцією проф. Бойчука Ю. Д. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. С. 111–114. URL: <https://griml.com/7Qdn6> (дата звернення: 16.10.2023).

8. Назаренко Ю. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. 2022. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf (дата звернення: 13.10.2023)

9. Сисоєва С. О., Рейпольська О. Д. Освітні втрати в дошкільній освіті як передумова подальших освітніх втрат. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 5(2). С. 1–5. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5203> (дата звернення: 14.10.2023).

10. Шелестова Л. Навчальні втрати учнів в умовах війни: сутність, діагностика та шляхи подолання. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Серія «Педагогічні науки»*. 2023. № 1 (30). С. 62–72. DOI: [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-1\(30\)-62-72](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-1(30)-62-72) (дата звернення: 13.10.2023).